

Ключові слова: культура, педагогическая культура, профессионально-педагогическая культура учителя, компоненты професійно-педагогічної культури.

Abstract. The article substantiates the logic of the categorical analysis of the phenomenon “culture”, “pedagogical culture”, “professional-pedagogical culture of the teacher of initial classes”. In socio-pedagogical aspect the pedagogical culture is examined as a sphere of human practice, “concentrated experience of the essential human potentialities” the education of the younger generation, the scope of the relationship, the method of transmission of cultural values. Components of professional pedagogical culture of the teacher of initial classes are identified and described (cognitive, motivational-emotional, and regulatory activity). Pedagogical culture as a phenomenon inextricably binds the two social systems — education and culture and requires the definition of its place in pedagogy and in the culture system. It is stated that it includes the unity as a direct human activities on the transfer of social experience, and the results of this activity in the form of knowledge, abilities, skills and specific institutions such transmission from one generation to the next.

Key words: culture, pedagogical culture, professional pedagogical culture of the teacher, components of professional pedagogical culture.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2016

І. В. Мар'юсик

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розглядається проблема формування еколого-валеологічної культури молодших школярів у позакласній виховній роботі. Виокремлено активні форми і методи роботи. Розглянуто роль і значення рольових ігор у формуванні еколого-валеологічної культури, схарактеризовано її функції. Наведено приклади сюжетно-рольових ігор. Доведено, що пізнавально-виховний ефект таких ігор досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторну чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують знання про об'єкти гри, наближення її до реальної ситуації.

Ключові слова: еколого-валеологічна культура, виховання, сюжетно-рольова гра.

Постановка проблеми. Виховання як соціальний феномен у цілому – це явище, що включає в себе надбання багатьох поколінь і багатьох народів. Це не усталений набір методів і форм, шляхів і засобів впливу на особистість, групу чи колектив, не завершений ансамбль знань, цінностей, правил і норм поведінки, етнічних чи релігійних засад; виховання – це спілкування, засобом

якого є культурна адаптація. Звичайно, вона в цілому базується на соціальному замовленні у цій сфері життя суспільства, але не завжди копіює цю систему.

Це обґрунтовує новий підхід у розвитку екологічно діяльної особистості, підвищення якісного рівня виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі різноманітні аспекти формування еколого-валеологічної культури розглядаються у філософських, соціологічних, культурологічних, психолого-педагогічних дослідженнях: здоров'я людини й навколишнього середовища в нерозривному взаємозв'язку (Н. Абрамова, Л. Білик, М. Віленський, Г. Голобородько, В. Горашук, М. Гончаренко, О. Гречишкіна, Р. Денисенко, Ю. Жданова, І. Зверев, Б. Кваша, О. М'ягченко, Д. Натарова, М. Омельченко, Л. Пономарьова, О. Плахотнік та інші), дослідження різноманітних аспектів створення здоров'язберігаючого освітнього середовища (В. Беспалько, О. Іонова, О. Лукашенко, О. Омельченко, О. Савченко, Н. Цимбал, М. Науменко та інші).

Зокрема, дослідник проблеми формування екологічної культури С. Кондратюк вважає, що «...у становленні екологічної культури учнів особливе місце займає саме ігрова діяльність. Вона формує досвід сприйняття екологічно правильних рішень, засвоєння моральних норм і правил поведінки в природі, сприяє створенню зв'язку між навчанням і застосуванням знань на практиці. Педагогічно правильно організована ігрова діяльність дає змогу досягти певного самовираження у дітей активності і свободи дій, що розумно поєднується з вимогами взаємної поваги, пізнанням навколишнього середовища, відчуттям краси природи та її гармонії, розвитком почуття любові й турботливого ставлення до її об'єктів [4, с. 15].

Ефективність еколого-валеологічного виховання підростаючого покоління значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації. Серед його методів і форм пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать ігри.

Мета написання статті полягає у розкритті значення і виховного потенціалу ігор як одного з ефективних засобів формування еколого-валеологічної культури молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів молодшого шкільного віку є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Виходячи з того, що при формуванні еколого-валеологічної культури молодших школярів слід враховувати специфіку, зумовлену

їхніми віковими особливостями, залежністю від дорослих, несформованістю навичок гігієнічної культури, мотивації до їх набуття, то, відповідно, зміст виховної роботи повинен бути спрямований на її формування, як основного і надійного способу збереження, зміцнення і відтворення здоров'я школярів.

Оскільки для молодших школярів найдоступнішим є емоційно-естетичне сприйняття, то педагогу слід знаходити способи злиття емоційних почуттів у ставленні до природи та до власного здоров'я і здоров'я оточуючих із пізнавальними завданнями щодо її вивчення і практичними діями з охорони довкілля. Активною формою організації еколого-валеологічної культури молодших школярів є ігрова діяльність. Саме гра є природним для молодших школярів видом діяльності, де вони не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його.

«Гра, – на думку Л. Кондрашової, – це реальна діяльність, цілеспрямовано організована в колективі вихованців з метою відпочинку та розваги; ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності людини.» Вона визначає головну відмінну рису гри як методу виховання – можливість моделювання яких-небудь процесів, явищ або їх складових компонентів, у ході яких її учасники ведуть напружену розумову роботу, колективний пошук оптимального рішення, використовуючи власний практичний досвід і теоретичні знання [5, с. 27].

Російський вчений С. Шмаков розглядає гру як «сукупність засобів взаємодії дитини зі світом пізнання і відкриття», а також «знаходження свого місця в ньому»; він вважає її найважливішою універсальною сферою «самості» дитини, під час якої відбуваються потужні процеси «само»: самоодухотворення, самоперевірки, самопізнання, самовизначення, самовираження і само реабілітації» [8, с. 18].

У практиці роботи загальноосвітніх шкіл використовуються різні ігри: пізнавальні, оздоровчі тощо. Вирізняються рольові ігри. На думку Т. С. Ціпан, рольові ігри – це моделювання відносин, вивчення ситуацій, які дають змогу обговорювати соціальні проблеми і спільно працювати над способами їх вирішення [7, с. 137].

В. Оржеховська вважає їх засобом наочного пояснення основ змісту і сутності нових ідей, що сприяє міцному засвоєнню знань, набуття умінь та навичок, які допомагають одразу використовувати надбані знання. Вони сприяють зростанню пізнавальної активності суб'єктів ігрової діяльності, дозволяють отримувати й засвоювати більшу кількість інформації, яка ґрунтується на прикладах конкретної життєдіяльності суспільства, що моделюється у грі [6, с. 74].

Значення гри для виховання у молодших школярів еколого-валеологічної культури визначається можливостями гри у розвитку емоційно-ціннісного компонента, адже прийняття ігрової ролі потребує занурення в уявну ситуацію, використання чуттєвого досвіду. Наприклад, прийняття ролі якоїсь тварини (зайця, якого хоче застрелити мисливець) спиралося на ознайомлення з її зовнішнім виглядом, особливостями поведінки, звучанням голосу, умовами життя. За відсутності таких знань

школяр, прийнявши роль, змушений був би звернути увагу на ті властивості, на які раніше не зважав, але які мають суттєве значення для вирішення ігрової задачі. Таким чином, ігри сприяли розвитку у молодших школярів уміння розрізняти зовнішні виразні властивості природи.

Якщо ж учню пропонувати роль малознайомого об'єкта (бракон'єра), спостереження за яким неможливе найближчим часом, школяр творчо перероблятиме отриману, а також наявну в чуттєвому досвіді інформацію. Подібна творча праця сприятиме народженню образів, які дещо відрізняються від реальних об'єктів і є інтуїтивним відкриттям нового, незнаного в природі. Так збагачується чуттєвий досвід школяра, формується позитивне ставлення до природи і негативне до того, хто зазіхає на неї.

Реальні стосунки, що складаються між гравцями, викликають переживання реальних почуттів, потребу в розумінні станів іншої людини чи об'єкта природи, вияв співчутливих реакцій у взаєминах з іншим. Під час гри почуття, які виникають на основі спілкування з іншими людьми, сприйняття художніх образів, об'єктів і явищ природи, часто переводяться в певну дію. Подібна дія виступає як вияв естетичної чуйності, а також як засіб її формування.

Враховуючи результати нашої дослідно-експериментальної роботи найповніше формуванню еколого-валеологічної культури молодших школярів сприяють рольові ігри: «Режим дня», «Що для чого потрібно», «Корисно чи шкідливо», «Малює здоров'я», «Носики, вушка маємо – ми про них подбаємо», «Азбука настрою», «Абетка здоров'я», «Екологічний світлофор», «Швидка допомога», «Якщо в лісі біда» тощо. Захоплюють дітей ігри з картинками, загадками про рослини і тварини, ігри – вікторини «Що в лісі росте?», «Хто в лісі живе?», «Знавці рослин», «Лісові орієнтири», «Квітковий годинник», «Бережіть Землю, бережіть», аукціони знань на нескладну тему «Які рослини можна знайти в тарілці супу?», «Які дикорослі рослини і для чого може використати Робінзон у лісі?» тощо. Їх особливість полягає в тому, що пізнавальні задачі рольових ігор приховані. Граючись, молодший школяр не думає вчитись, навчання тут відбувається саме по собі.

По суті, гра надає можливість дитині уваяти себе на місці інших людей, розширити спектр власних думок і почуттів, сприяє кращому розумінню себе та оточуючих. До того ж програвання ролей дає вихованцю можливість проекспериментувати з різними моделями поведінки та побачити, до яких наслідків вони призводять.

Під час гри здійснюється обґрунтування слабких і сильних сторін у діяльності груп, рівень володіння групами знань щодо обговорюваної проблеми, уміння вирішити головне й другорядне; реальність і практична реалізація шляхів вирішення проблеми. При цьому реалізуються такі функції еколого-валеологічної культури: *діагностична* – проявляється у здатності визначити небезпечні тенденції суспільного життя, які загрожують інтересам держави і суспільства, *комунікативно-дискусійна* – реалізується в еколого-валеологічній світоглядній позиції учасників гри,

емоційній включеності, логічності і послідовності аргументації при обговоренні актуальних еколого-валеологічних проблем суспільства і держави, *прогностична* функція співвідноситься зі здатністю прогнозувати особистістю еколого-валеологічний стан суспільства з опорою на певні громадянські права й обов'язки для вироблення власної громадянської позиції стосовно екологічного стану суспільства [1, с. 46].

Учасники гри, виконуючи різні соціальні ролі, включаються у змодельовану еколого-валеологічну діяльність, набувають відповідних знань, досвіду публічного виступу, зрілості свідомості, вправління у прийнятті рішень. Виконуючи в процесі гри певну соціальну роль, кожен гравець опиняється у ситуації, коли слід проявити не тільки уміння розпізнавати назрілі проблеми у контексті конкретних екологічних ситуацій, але й відповідно діяти, приймати конкретні рішення. Тобто виробляється адекватне ставлення до екологічних проблем держави, позиція активного громадянина. І хоча ситуації, які гравці програють, уявні, почуття, які вони переживають, реальні. Ця особливість гри несе у собі великі виховні можливості, оскільки, управляючи змістом гри, залучаючи гравців до виконання тих чи інших ролей, керівник гри тим самим розвиває певні позитивні якості у гравців, у нашому випадку – еколого-валеологічну культуру.

Сюжетно-рольова гра, гра-драматизація активізує уяву молодшого школяра, дозволяє йому виконувати дії не лише за себе, а й за персонажа. При цьому відбувається процес перевтілення дитини на фоні емоційного піднесення, що зумовлює розвиток її емоційної сфери. В ігровій ситуації вихованець наслідує риси, почуття інших персонажів. Пізнавально-виховний ефект таких ігор досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторну чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують знання про об'єкти гри, наближення її до реальної ситуації. Ігри в робінзонів, лісових жителів, мандрівників, лісовиків дають можливість кожній дитині прийти до власного вибору взірця поведінки, найближчого до її інтересів, почуттів, переконань.

Створена грою творча наукова атмосфера задовольняє вікові потреби молодшого шкільного віку в пізнавальній активності і є одним із засобів формування в учнів еколого-валеологічної культури.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Використання ігор у позакласній виховній роботі сприяє виробленню у дітей основ еколого-валеологічної культури; закріпленню елементарних наукових уявлень про природу і взаємозв'язки в ній, здоров'я і здоровий спосіб життя; вихованню емоційного і морального ставлення до всього живого і оточуючих. Формування еколого-валеологічної культури через гру є найрезультативнішим і природним. У процесі спілкування з природою в ігровій формі у дітей виховується емоційна чуйність, формуються вміння і бажання активно берегти і захищати природу, бачити живі об'єкти у всьому різноманітті їх властивостей і якостей, особливостей і проявів, брати участь у створенні необхідних умов для нормальної життєдіяльності

живих істот, що перебувають у сфері дитячої досяжності, розуміти важливість охорони природи, усвідомлено виконувати норми поведінки в природі.

Отже, необхідність посилення впливу на духовну сферу особистості, формування компонента еколого-валеологічної культури є необхідною умовою виховання молодших школярів. Подолання екологічної та соціальної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури й взаємин із природою та іншими людьми. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо ставитися до природи та суспільства, цінувати власне здоров'я, то вони знищать себе. А тому слід формувати еколого-валеологічну культуру з малих років.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Аналіз процесу формування еколого-валеологічної культури у молодших школярів свідчить про необхідність подальшого вивчення цілісної системи змісту еколого-валеологічної культури та форм його реалізації у навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел:

1. Бойчук Ю. Д. Екологія людини: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. С. Гончаренко, Ю. Д. Бойчук; за ред. Н. В. Кочубей. – 2-ге вид., випр. і допов. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 391 с.
2. Гончаренко М. С. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя як актуальна проблема вищої педагогічної освіти / М. С. Гончаренко, Ю. Д. Бойчук // Здорове довкілля – здорова нація: III Всеукр. наук.-практ. конф., 25-27 травня 2006 р.: тези доп. та матер. конф. – Бердянськ : БДПУ, 2006. – С. 29–36.
3. Голобородько Г. П. Формування поняття здорового способу життя в учнів основної школи / Г. П. Голобородько. – Х., 2005. – 17 с.
4. Кондратюк С. М. Інтегративний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя / С. М. Кондратюк. – К., 2005. – 20 с.
5. Кондрашова Л. В. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навч. посіб. / Л. В. Кондрашова, О. О. Лаврентьєва, Н. І. Зеленкова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008. – 187 с.
6. Оржеховська В. М. Учніське самоврядування: пошук ефективних моделей і технологій: навч. посіб. / В. М. Оржеховська, Г. Г. Ковганіч. – К. : Ін-т проблем виховання АПН України, 2007. – 234 с.
7. Ціпан Т. С. Функціональний потенціал рольових ігор у формуванні громадянськості членів дитячо-юнацьких об'єднань // Нова педагогічна думка. – 2010. – № 4 (86). – С. 185–192.
8. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры / С. А. Шмаков – М. : Новая школа, 1994. – 240 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Boychuk Yu. D. Ekolohiya lyudyny [Human ecology] : navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. / M. S. Honcharenko, Yu. D. Boychuk; za red.

- N. V. Kochubey. – 2-he vyd., vypr. i dopov. – Sumy : VTD «Universytetska knyha», 2008. – 391 s. (in Ukrainian)
2. Honcharenko M. S. Ekoloho-valeolohichna kultura maybutnoho vchytelya yak aktualna problema vyshchoyi pedahohichnoyi osvity [Ecological and valeological culture of future teacher as an actual problem of higher pedagogical education] / M. S. Honcharenko, Yu. D. Boychuk // Zdrove dovkillya – zdorova natsiya: III Vseukr. nauk.-prakt. konf., 25-27 travnia 2006 r.: tezy dop. ta mater. konf. – Berdyans'k : BDPU, 2006. – S. 29–36. (in Ukrainian)
 3. Holoborodko H. P. Formuvannya ponyattya zdorovoho sposobu zhyttia v uchniv osnovnoyi shkoly [The formation of the concept of healthy lifestyle in schoolchildren of secondary schools] // H. P. Holoborodko. – Kh., 2005. – 17 s. (in Ukrainian)
 4. Kondratyuk S. M. Intehratyvnyy pidkhid do vykhovannya u molodshykh shkolyariv zdorovoho sposobu zhyttia [Integrative approach to the education in junior schoolchildren healthy lifestyle] / S. M. Kondratyuk. – K., 2005. – 20 s. (in Ukrainian)
 5. Kondrashova L. V. Metodyka orhanizatsiyi vykhovnoyi roboty v suchasniy shkoli [The methods of organization of educational work in modern schools]: navch. posib. / L. V. Kondrashova, O. O. Lavrent'yeva, N. I. Zelenkova. – Kryvyi Rih : KDPU, 2008 – 187 s. (in Ukrainian)
 6. Orzhekhovska V. M. Uchnivske samovyraduvannya: poshuk efektyvnykh modeley i tekhnolohiy [Pupil self-government: the search for effective models and technologies] : navch. posib. / V. M. Orzhekhovska, H. H. Kovhanych. – K. : In-t problem vykhovannya APN Ukrayiny, 2007. – 234 s. (in Ukrainian)
 7. Tsipan T. S. Funktsional'nyy potentsial rolovykh ihor u formuvanni hromadyanskosti chleniv dytyacho-yunatskykh obyednan [Potential functional of role-games in forming of civic consciousness in members of children-youth associations] // Nova pedahohichna dumka. – 2010. – №4 (86). – S. 185–192. (in Ukrainian)
 8. Shmakov S. A. Igry uchashchyhsya – fenomen kultury [Games of schoolchildren - a phenomenon of culture] / S. A. Shmakov – M. : Novaya shkola, 1994. – 240 s. (in Russian)

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования эколого-валеологической культуры младших школьников во внеклассной воспитательной работе. Выделены активные формы и методы воспитания. Рассмотрены роль и значение ролевых игр в формировании эколого-валеологической культуры младших школьников, охарактеризованы ее функции. Приведены примеры использования сюжетно-ролевых игр. Доказано, что познавательно-воспитательный эффект таких игр можно достичь, придерживаясь методики, где организация, распределение ролей и подготовка к игре сберегают ее детскую очаровательность, а также обеспечивают знания об объектах игры, приближение ее к реальной ситуации.

Ключевые слова: эколого-валеологическая культура, воспитание, сюжетно-ролевая игра.

Abstract. The article deals with the problem of formation of ecological and valeologic culture in junior schoolchildren in extracurricular educational work. Active forms and methods of work are allocated. The role and value of role-playing games in formation of ecological and valeologic culture are defined, its functions are characterized. Examples of role-playing games are given. It is proved that cognitive and educational effect of such games is achieved with the help of the specific techniques, where organization and preparation for the game retain its unique charm, and provide knowledge about the objects of the game, its the approximation to real life situations. Role-playing games shape the experience of environmentally correct decisions, the assimilation of moral norms and rules of behavior in nature, helps create a connection between learning and application of knowledge in practice. Pedagogically well-organized play activity allows to achieve a certain expression in children activity and freedom of action, it is reasonable unison with the requirements of mutual respect, knowledge of the environment, feel the beauty of nature and its harmony, the development of a sense of love and caring attitude to her duties.

Keywords: ecological and valeological culture, education, role-playing games.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2016

Ю. Б. Михальчук

ЕСТЕТИЧНЕ СВІТОСПРИЙМАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті проаналізовано естетичне світосприймання як соціально-педагогічна проблема; обґрунтовано роль естетичного виховання у процесі розвитку особистості учня; висвітлено особливості розвитку морально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів та їх місце у формуванні естетичної культури. Визначено значення культурного рівня розвитку педагога-практика у процесі навчання і виховання молодших школярів. У статті аналізується значення естетичної культури та естетичного світосприймання для особистісного розвитку в соціалізації молодших школярів.

Ключові слова: естетичне виховання, морально-ціннісні орієнтації, естетична культура, естетичне світосприймання.

Постановка проблеми. Соціально-педагогічна значущість і актуальність проблеми, відсутність чітко накреслених шляхів її вирішення в загальноосвітніх закладах на сучасному етапі розвитку суспільства, а також її важливе значення для теорії й практики виховання зумовили вибір